

Jacek Krochmal, *Smółka (Smółka) Jan (1882–1946)* [w:] Tekstowa kartoteka osobowa przemyslan, pod red. Anny Siciak – na stronie Przemyskiej Biblioteki Publicznej; zob. także Jacek Krochmal, *Smółka (Smółka) Jan pseu. „Zbylut” (1882–1946)* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej*, pod red. Andrzeja Meissnera, Kazimierza Szmyda, Rzeszów 2011 s. 371-372

SMOŁKA (Smółka) Jan (1882–1946), historyk, archiwista, edytor źródeł, pedagog, działacz społeczny i kulturalny.

Ur. 30 IX 1882 w Świniarsku k. Nowego Sącza. Pochodził z rodziny chłopskiej. Najstarszy syn Błażeja Smółki i Karoliny z domu Skoczeń. Miał pięciu braci i trzy siostry. Po ukończeniu Szkoły Ludowej (1897) oraz C.K. Gimnazjum w Nowym Sączu (1904) odbył studia historyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (1904–1910).

W 1910 r. zdał egzamin na nauczyciela szkół średnich, uzyskując kwalifikacje nauczyciela historii i geografii z polskim językiem wykładowym. 27 III 1911 r. Rada Szkolna Krajowa we Lwowie mianowała go zastępcą nauczyciela, a 19 XI 1919 r. rzeczywistym nauczycielem gimnazjum. Nauczyciel (1910–1914, 1918–1939 i 1945–1946), a od 5 VIII 1925 r. dyrektor II Gimnazjum Państwowego im. prof. Kazimierza Morawskiego w Przemyślu. Uczył historii, języka polskiego, geografii i propedeutyki filozofii. Kierownik gabinetu pomocy naukowych i prefekt internatu. W latach 1919–1921 brał udział w organizowaniu szkół polskich w Przemyślu. Nagrodzony przez Kuratorium Okręgu Lwowskiego dyplomem i brązowym (15 IV 1938), a na-

stępnie Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę (10 XI 1938). Podczas okupacji niemieckiej pracował w Powiatowej Komisji Oświaty i Kultury Nr 13. Brał udział w akcji tajnego nauczania pod pseudonimem „Zbylut”, ucząc historii i geografii na poziomie gimnazjalnym i licealnym. Przewodniczący konspiracyjnej Maturalnej Komisji Egzaminacyjnej (1 X – 19 XII 1943).

Od października 1920 r. prezes i przewodniczący Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Nauk (TPN) w Przemyślu. Kierownik przemyskiego Archiwum miejskiego (6 XI 1920 – maj 1940, II poł. 1941 – czerwiec 1944, wiosna 1945 – 22 XII 1946). Opiekun archiwum miejskiego w Jarosławiu. Opracował, zinwentaryzował i wydał drukiem katalogi zasobu tych archiwów. Interweniował u niemieckich władz okupacyjnych w sprawie sprowadzenia ze Lwowa wywiezionego tam przez Sowieców przemyskiego Archiwum miejskiego. Wiosną 1945 r. rozpoczął starania o zwrot do Przemyśla archiwaliów ewakuowanych do Tyńca.

Znawca dziejów średniowiecznego i staropolskiego Przemyśla. Redaktor „Rocznika Przemyskiego” (t. 3–8, 1923–1935). Wydawca (wspólnie z Zofią Tymińską) dwóch najstarszych ksiąg ławniczych Przemyśla z lat 1402–1452 (Przemyśl 1936). Autor *Przewodnika po Przemyślu* (1940) oraz wspomnień z okresu okupacji sowieckiej (ogłoszone drukiem w 1999 r.).

Pierwszy prezes oddziału przemyskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego (23 XI 1928 – 17 III 1938), następnie wiceprezes. Prezes Towarzystwa Dramatycznego im. A. Fredry (1936–1946), tzw.

Fredreum. Autor scenariusza sztuki „Czuj Duch. Obrazek sceniczny w 3 odsłonach” (1922). Reżyser kilku przedstawień teatralnych. Autor recenzji teatralnych, publikowanych w prasie przemyskiej pod pseudonimem M.S. Uporządkował i zinventaryzował 4 przemyskie biblioteki poaustriackie (1919–1921), z których, po scaleniu, utworzono bibliotekę garnizonową. Współorganizator Komitetu Obywatelskiego dla Budowy Pomnika Orłat Przemyskich (1924). Uczestniczył w pracach: Ligi Morskiej i Kolonialnej, Koła Przyjaciół Związku Strzeleckiego, Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwpozarowej, Towarzystwa Popierania Budowy Szkół Powszechnych, Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. Publikował artykuły na łamach „Ziemi Przemyskiej”, „Tygodnika Przemyskiego” i „Wzlotów”. Członek Powiatowej Komisji Spisowej powiatu przemyskiego (w II powszechnym spisie ludności RP z 1932 r.), nagrodzony przez wojewodę lwowskiego srebrną odznaką „Za ofiarną pracę”. Aktywnie działał w harcerstwie. Komendant hufca męskiego, prowadził zajęcia wojskowe ze strzelania. Redaktor wydawanego przez ZHP miesięcznika „Ku Świtom” (1921–1922). Członek zarządu przemyskiego oddziału Stronnictwa Narodowego.

Zmobilizowany do armii austro-węgierskiej, walczył na Wołyniu, w Albanii i we Włoszech (1914–1918). Awansował do stopnia oberlejtnantsa (porucznika). Odznaczony Wielkim Srebrnym Medalem Waleczności, Signum Laudis i Krzyżem Karola. Ranny, stracił kilka palców u nogi. Na początku listopada 1918 r. objął dowództwo nad oddziałami przemyskiej młodzieży gimnazjalnej, która włączyła się do akcji przejmowania władzy z rąk austriackich.

W 1920 r. członek obywatelskiej Legii Ochotniczej.

Zm. 22 XII 1946 r. w Przemyślu. Pochowany na przemyskim cmentarzu głównym. O jego życiu, działalności i zasługach dla kultury i nauki informuje tablica na nagrobku zaprojektowanym w 1950 r. przez arch. Stanisława Chmielewskiego.

Bibliografia: Krochmal J., *Smółka (Smółka) Jan*, W: *Przemyski słownik biograficzny*, Przemyśl 2009, s. 115-120, tam bibliogr. podmiotowa i przedmiotowa.